

Fotografi ai Revoluției (III)¹

We continue the series of interviews that aim at presenting the people who had the courage to capture for eternity priceless vivid accounts of what was really happening during that time in Timisoara, offering thus inestimable testimonies of history. There were days filled with grief, tension and uncertainty. Here are several names of those brave Romanians: Constantin Flondor, one of the most important visual artists from Romania, was, at that time, a teacher and the principal of the Fine Arts High School, and then a professor and the dean of the Faculty of Fine Arts and Design of Timisoara; Petru Teleagă, a design engineer and an avidly passionate and sensitive photographer, in his spare time; Mircea Radu, a projection operator at the film library which was then known as the "Întreprinderea Cinematografica", and an highly skilled amateur filmmaker, member of the C.F.R. Film Club of Timisoara, which was based right in the centre of the city, close to the beautiful city fountain known as the "fountain with fish". He managed to capture the first frames filmed on film footage (from what is known so far), about the events of Timișoara in December 1989. I think that not only the pictures are important, but also the story behind them, as well as the thoughts of those who have assumed a great risk by taking those pictures, when neither the demonstrators nor the authorities wanted to exist evidences that could be used against them.

Key words: Constantin Flondor, Petru Teleagă, Mircea Radu, Timișoara, revolution, December 1989, visual documents, photos, film.

Cuvinte-cheie: Constantin Flondor, Petru Teleagă, Mircea Radu, Timișoara, Revoluție, Decembrie 1989, documente vizuale, foto, film.

Constantin Flondor, artist plastic
(interviu înregistrat în 01.07.2013)

„Întâmplător, ziua de 16 decembrie este și ziua mea de naștere. Am avut invitați la mine acasă, familia cumnatului meu, dr. Radu Străin, și familia scriitorului Eugen Dorcescu. Locuiesc în zona Gheorghe Lazăr și casa noastră e în spatele unui bloc de 10 etaje. Am stat de povești până pe la ora 1 noaptea. La plecare, pentru soții Oli Berca și Eugen Dorcescu am sunat după un taxi. Mașina sosind după câteva minute, taximetristul ne sună, semnalându-ne foarte agitat: «Ce faceți? De ce nu coborâți?!» După plecarea musafirilor, ne-am culcat. La un moment dat, noaptea, s-a auzit gălăgie, zgomot, undeva pe stradă. Soția mea se trezește alertată, iar eu o liniștesc cu: «N-o fi numai ziua mea, or mai fi și alții care poate potrec». Am aflat pe urmă că demonstrații treceau pe Str. Gheorghe Lazăr sau Circumvalațiunii, dar, cum eram în spatele blocului acela mare, sunetele se percepeau confuz. A doua zi, Dorcescu mi-a spus că n-a fost ușor să ajungă acasă, ei stau undeva pe lângă Calea Girocului și au străbătut anevoios, pe ocolite, centrul orașului. Era multă neliniște, mișcare, demonstrații spontane și tot felul de filtre.

Duminică dimineața urma să fie vernisajul expoziției anuale de artă plastică, la Muzeu, la Secția de Artă. Expuneam o lucrare-contract cu Consiliul Județean de atunci, o pictură cu un măr înflorit la Tescani, jocul era: faci acest contract și vei beneficia de o adeverință ca să-ți cumperi un TV color! Pe vremea aceea cam așa mergea. La Muzeu era o oarecare rumoare și am aflat mai multe. Vine un coleg de breaslă, Szakács Bella, sculptor: «Nu știi ce s-a întâmplat?» Zic că nu, și el îmi povestește că a fost o răzvrătire, nu glumă. O mișcare puternică anti-Ceaușescu.

La prânz au venit la noi mama și fratele cu soția. Ei locuiau deasupra Teatrului de Păpuși. Nu circula niciun tramvai. Au venit pe jos. Ne-au povestit despre vitrinele sparte și despre o mașină de pompieri căzută în Bega, pe care au văzut-o când au trecut podul de la Maria. Spre seară, când să plece spre casă, s-au auzit împușcături. O plecare în aceste condiții devenea un pericol, așa că am considerat să înnopteze la noi.

Eram profesor la Liceul de Arte Plastice și, în perioada aceea, eram liber, deoarece elevilor li s-a dat urgent vacanță. Aveam niște cunoștințe care locuiau în clădirea «Materna». În 20 decembrie am văzut ce se întâmpla în Piața Operei, stând în balconul lor. Nu pot să uit momentul în care lumea a

¹ Anterior au fost intervievați: Ștefan Iordănescu, Ladislau P. Gagy și Ion Roman (în *Mass-media, represiune și libertate*, coordonator Lucian-Vasile Szabo, Editura Gutenberg, Arad, 2010) și Doinea Benea, Liviu Butoi și Gheorghe-Martin Copăceanu (în buletinul științific și de informare „Memorial 1989”, 1(11)/2013, Editura Memorialul Revoluției 1989, Timișoara).

îngenunchiat cu fața către Catedrală și a spus *Tatăl nostru*. Era de Sfântul Ignat Teoforul. *Teo-for*, purtător de Dumnezeu.

În 21 decembrie am făcut primele fotografii, spre prânz, din balconul prietenilor mei, cu un aparat Zorki. Am surprins cum se aduceau alimente de la diferite întreprinderi și se împărțeau oamenilor din piață. Fiica mea tocmai sosise de la București și a adus din partea a doi critici de artă niște medicamente, trimise pentru cei care au avut de suferit la Timișoara. Le-a dat celor din balconul Operei, ca să le împartă ei.

În 22 decembrie am fotografiat și de jos, din mulțime. Unele imagini sunt mai speciale, pentru că am înregistrat câteva mesaje scrise pe foi de hârtie. Erau în zona Parcului Central: «Ceașescu și soția ne-au distrus copilăria!», «Vrem saloane de Crăciun, nu conducător nebun!», «Vrem făină și mălai și pe Regele Mihai!».

Înainte de prânz, am văzut un bărbat de vreo 50-60 de ani, pe bicicletă, ținea ghidonul cu o mână, iar cu cealaltă ținea un steag decupat – l-am fotografiat. Treceau camioane pline de oameni, toți foarte bucuroși. Era și o mamă care susținea un băiat rănit, mergea cu o cârjă, avea cam 20 de ani. Ulterior am aflat că era de la trupele antitero. I-am fotografiat. Expresiile lor erau extraordinare: îngrijorare și bucurie, amândouă deodată. Această fotografie mi-a publicat-o pictorul Sorin Dumitrescu, împreună cu un articol pe care l-am scris în acele zile: *Dumnezeu este cu noi*.

Când am ajuns acasă, l-am văzut pe Dinescu la televizor! Spre seară am ajuns din nou la Catedrală, unde mulți oameni puneau lumânări. Erau de la copii la oameni în vârstă. Impresionant! Am făcut o serie de fotografii și acolo.

Când eram în blocul «Materna», în balcon, fotografiam cu frică, mă gândeam dacă nu cumva într-unul din blocurile din centru e vreun bun țintaș și ne ia în vizor. În seara zilei de 22, în apartamentul prietenilor mei s-a tras și au intrat câteva gloanțe. Din fericire, nu a fost nimeni rănit, doar unul din tablourile lui Tasso Marchini a fost lovit.

În total, în acele zile, am folosit unul sau două filme, pe care le-am dezvoltat și mărit acasă, în baie. Nu cred să fie mai mult de 30 de imagini. Mai întâi am făcut niște fotografii mici, de probă. Apoi le-am mărit la format A4, poate și mai mari. Mi le-au tot cerut și acum am rămas fără ele. Pe cele mici le-am scanat și le am pe calculator.

La scurt timp, m-am dus la «Helios», galeria de artă din centru, cu fotografia mamei și a băiatului rănit. Le-am spus că mi-ar plăcea ca acea fotografie să ajungă la cei din imagine. Nu-i cunoșteam. Ne-am înțeles să o pună în vitrină, am dat și datele mele, unde mă pot găsi. După o zi

sau două am mers la galerie, fotografia nu mai era. Mi-au spus că au venit, au văzut poza și au luat-o, dar n-au vrut să ia legătura cu mine. De ce ? A rămas un mister.

Au fost niște zile parcă dăruite de Dumnezeu. Mi s-a părut fabulos. Faptul că acum, după mai mult de 23 de ani, ne întrebăm unde puteam fi și unde am ajuns, e o altă discuție.”

Petru Teleagă, inginer
(interviu înregistrat în 23.11.2013)

„Lucram la Institutul de Proiectări Timișoara, cunoscut sub numele de IPROTIM, ca inginer proiectant, specialitatea instalații electrice.

Am fost și am rămas un fotograf de duminică, cu mici excepții: mi-a plăcut să merg pe munte, să ies din atmosfera cenușie a orașului. Acolo am întâlnit momente și locuri deosebite, pe care simțeam nevoia să le immortalizez – așa s-a născut această pasiune. În clasa a X-a am avut primul aparat de fotografiat, o marcă poloneză. Apoi, la sfârșitul studenției, am avut un Zenit, cu care am lucrat mult timp. L-am ținut până aproape de perioada aparatelor digitale.

La alb-negru mă descurcam singur la dezvoltat și mărit. Diapozitivele le dădeam, la început, la București, trimițându-le prin poștă. La un moment dat, lucrurile n-au mai mers și atunci am început să mi le dezvolt pe singur. Locuiesc în centru, într-una din clădirile vechi. Acasă nu aveam laborator. În dormitor făceam întineric și lucram pe masa din mijlocul camerei. Asta putea să dureze și zile, spre disperarea familiei. În 15 tocmai făceam poze, așa că n-am știut ce se petrecea afară. A doua zi un prieten mi-a spus foarte vag că se întâmplă ceva.

16/17 decembrie

Prima dată când am luat contact direct cu evenimentele a fost în noaptea de 16 spre 17 decembrie, când a apărut un grup de manifestanți în Piața Operei, un lucru surprinzător. Erau vreo 15-20 de persoane. Păreau că vor să se pună de acord ce să strige. «Vrem pâine!», dar pâine era la Timișoara. «Carne?», carne mai cumpărai, dacă nu la magazin, atunci la negru. La un moment dat, cineva a strigat: «Vrem libertate!» Și asta a prins, iar grupul a pornit.

A urmat ziua de duminică, când te simțea ca într-un viespar. Era un soare de iarnă frumos. În Piața Operei se afla neobișnuit de multă lume. Magazinele sparte în noaptea precedentă fuseseră deja reparate.

În ziua de 17 ceva plutea în aer, era o tensiune foarte mare în Piață. Niciodată nu ieșise atâta lume, era o mulțime de câteva ori mai mare decât în alte duminici. A apărut o unitate militară, defilând cu drapelul și fanfara în frunte. În spatele lor veneau câteva rânduri de oameni, unii cu copii pe umeri. Strigau, ba chiar îi mai și loveau pe cei din ultimul rând al formațiunii (câte un șut în fund, nu altceva).

După-masă soarele a intrat în nori, totul s-a făcut cenușiu și greu.

S-au spart geamurile la Librăria «Mihai Eminescu». A fost un grup de copii, cam de clasa a IV-a sau a V-a. Aveau niște ciomege. Erau conduși de un cetățean mai scund, pe care mi s-a părut că l-am văzut, după aceea, circulând foarte liniștit prin oraș. El doar le arăta: aicea! Și ei spârgeau. A fost cam între 14.00 și 16.00, pentru că mai era lumină. S-au spart vitrinele de la magazinul alimentar, de blănuri, parfumeria etc. Singura care a scăpat a fost vitrina Galeriei «Helios». Când s-a spart la «Palace» și au început să fluture draperiile, ne-a fost frică să nu le dea cineva foc.

Erau oameni care stăteau în fața magazinelor care ardeau. Unii intrau și jefuiau, dar cei mai mulți se uitau. Erau mai multe categorii de oameni. Ne-a fost frică să nu dea foc și la blocul nostru. Am strâns actele, le-am pus în niște plicuri și ziceam că ne evacuăm cu astea.

Din acea după-amiază am rămas cu imaginea unei gravuri cunoscute în care, într-un colț al imaginii, probabil, un învățăcel ridică cortina și zărește mecanismul lumii. Huruitul acestuia ieșise din imagine, plutea peste oraș și intrase în sufletele noastre.

Seara a început să se audă zgomotul tancurilor. Atunci am simțit că se învâрте roata. Atunci am dorit să pozez, dar nu a fost posibil în tensiunea aceea.

De pe Strada Alba Iulia a venit o trupă de militari. Era un ofițer care le comanda să se oprească, să se desfășoare în formație de trăgători, să ochească. Ei puneau un genunchi la pământ, ocheau și trăgeau. Au înaintat așa, treptat, deși în fața lor, la început, fuseseră puțini oameni. Majoritatea era spre Catedrală, spre «Violeta». Am spus celor din familie că se trage cu gloanțe oarbe, de manevră. Am văzut niște oameni întinși pe jos, am crezut că erau beți. A apărut un camion

cu prelată, cei de pe jos au fost luați și aruncați în mașină. Tot nu puteam să cred că fuseseră împușcați.

Soldații au oprit un bărbat care trecea pe acolo și i-au cerut să se culce la pământ. Bărbatul a vrut să explice ceva, dar n-a apucat să termine, pentru că a fost lovit cu patul armei și doborât dintr-o singură mișcare.

Soldații s-au uitat în sus, spre ferestre, unde multă lume stătea la geam. Au strigat: «Înapoi sau trag!»

Noaptea a fost furtuna cu fulgere și ploaie torențială, care a spălat sângele de pe străzi.

18 decembrie

A doua zi au fost ședințele cu condamnarea huliganilor. La IPROTIM s-a făcut pe secții. Totul a decurs conform planului, mai puțin la Secția de rezistență, unde Claudiu Iordache s-a ridicat și a protestat, spunând că cei ieșiți în stradă nu sunt huligani, ci muncitori. A fost ceva de neînchipuit pentru vremurile acelea.

Colegii vorbeau despre o Dacie albă sau poate mai multe, care mergea noaptea prin locurile unde erau demonstrații și din care se trăgea în oameni.

Una din camerele apartamentului dă chiar în Piață. Mi-am pus o pătură în cap, m-am dus în partea din spate a încăperii, ca să fiu în umbră față de lumina care venea de afară, și, printre faldurile păturii, am scos aparatul și am fotografiat prin fereastră copiii care se aflau pe treptele Catedralei. După ce am făcut clic, la câteva secunde s-a tras în ei. N-am văzut cine, pentru că aveam treabă cu aparatul. Norocul meu a fost că aveam film de 27 DIN, altfel n-ar fi ieșit nimic. În 18 am făcut doar două imagini, între 16.30 și 17.00.

19 decembrie

În 19 nu am fotografiat.

20 decembrie

În 20 am ajuns mai devreme acasă, pe la prânz. A început să vină mulțimea dinspre podul Mihai Viteazu. Pe la 13.30 am fotografiat piața, unde armata a fraternizat cu mulțimea. La 14.20, lumea din fața Operei, balconul, care încă era gol, iar peste vreun sfert de oră deja se umpluse.

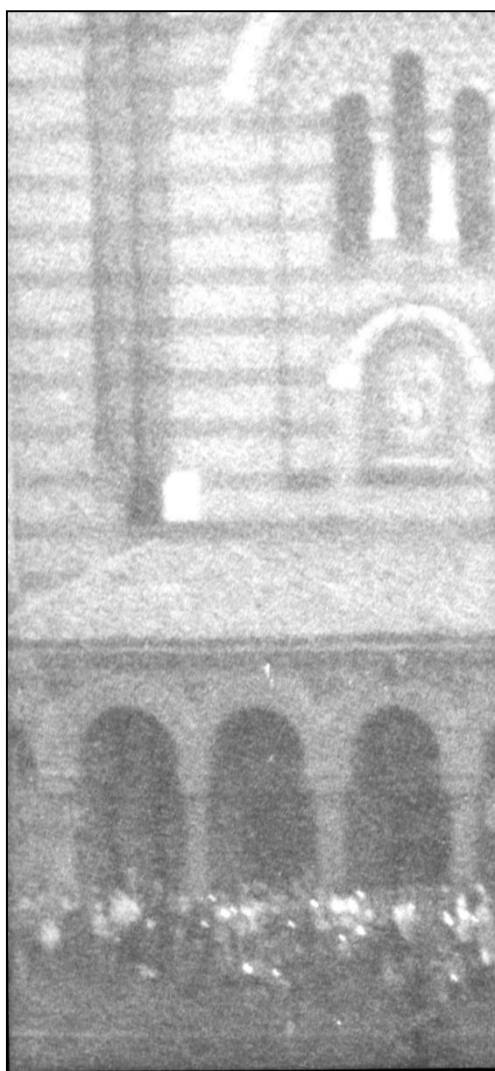
Am dat telefon la niște cunoscuți din București. În timp ce noi le povesteam cu entuziasm ce se întâmpla la noi în oraș, ei, cu un sfert de voce, ziceau: «Nu mai spune, nu mai...», speriați doar că ascultau așa ceva.

21 decembrie

În 21 am fotografiat prin oraș diferite scene din mulțime, detalii. Citind textele de pe pancarte, am fost surprins de câtă inventivitate avea lumea.

22 decembrie

În 22, cunoscuți și necunoscuți ne-au invadat balconul. Mă întrebam dacă o să reziste. Toți făceau fotografii. În cameră, televizorul era deschis și se auzea Dinescu. La un moment dat, cei din balconul Operei au anunțat lumea să plece acasă, că o să înceapă să se tragă. Unii au plecat, alții n-au plecat. Apoi, la un moment dat, a fost o alarmă aeriană. Întâmplător, m-am uitat la ceas: era ora 23.00. Era evident că Istoria se mișca mai repede decât până acum. La ora 24.00 a început să se tragă din turla Catedralei. Cel puțin așa am dedus din reacția celor de la Operă, care au ripostat cu trasoare, se vedeau de unde vin și încotro se duc. A apărut un TAB, patrula în jurul zonelor verzi, se ducea la Operă, se întorcea la Catedrală, apoi iar la Operă și tot așa.

Când se îndepărta, mergând spre Operă, începea să se tragă (din Catedrală, dintr-unul dintre blocurile de locuințe?), când se întorcea în viteză, pe cealaltă parte, ambalând motoarele ca un dulău de pază, focurile se opreau.

Ziua am stat cu jaluzelele trase, iar geamurile dinspre curtea interioară erau baricadate cu piese de mobilier, ca să nu ne vadă cineva de afară și să ne nimerească. Și din podul nostru s-a tras sau poate a fost doar un simulator. Zgomotul era diferit de cel al unei arme, mai sec. Pe terasa blocului de vizavi erau niște oameni în salopete negre. După cum se mișcau, păreau profesioniști. Nu știam de care parte sunt.

24 decembrie

În fine, o altă încercare. Bradul de Crăciun era pe balcon și trebuia adus înăuntru, avea peste 3 m înălțime, în piață nu era țipenie de om, tancurile stăteau de o parte și de alta a Operei, orientate spre Catedrală, iar soldații erau cu degetul pe trăgaci, gata să reacționeze la orice mișcare.”

Mircea Radu, operator proiecționist și cineast amator
(interviu înregistrat în 16.09.2010)

„Prin 14 sau 15 decembrie un vecin îmi zice: «Hai să mergem la Maria, la Tókes, că se întâmplă ceva!» Am trecut cu el pe acolo și era multă lume.

În data de 16, pe la șase seara, era deja întuneric, am coborât de la etajul IV, unde era Cineclubul C.F.R., și în stradă, ajungând lângă fântâna cu pești din centru, am auzit un vacarm, un vuiet de mulțime. M-am gândit că o fi jucat Poli.

Am luat-o spre casă. În drum, trebuia să trec prin Piața Maria. Acolo am văzut o mulțime de oameni. M-am întâlnit cu Sergiu Miat. Lumea striga: «Libertate! Libertate!», «Jos Ceaușescu!» M-am alăturat unei coloane care a pornit pe malul apei, pe la «Flora». În grupul acela a început să se strige: «Gorbaciov! Gorbaciov!» Auzisem de *perestroika* și de mișcarea din perioada respectivă.

Am trecut de Universitate, iar la sensul giratoriu s-a produs o îmbulzeală din cauza firobuzelor blocate acolo. Pe margine, l-am reperat pe unu', Rujoi, de la Consiliul Județean sau de la Primărie. Urmărea coloana de pe trotuar. La Hotelul «Continental» mulțimea a luat-o spre Comitetul Județean. Coloana se mai subțiasse, dar eram totuși mulți. În față am văzut un cordon de militari. Se auzeau urlete, țipete, huiduieli. A apărut și un cordon de tipi îmbrăcați în negru, cu scuturi și căști albe. Au dat cu gaze lacrimogene și ne-au împrăștiat în grupuri mai mici. Eu am luat-o înapoi spre Podul Michelangelo și Complexul Studențesc. De precizat că în toată această perioadă nu a existat din partea militarilor o intervenție directă asupra manifestațiilor. Nu s-au făcut arestări. Cordonul a stat doar în fața obiectivelor. Era și un autobuz cu uslași, format, cred, tot din milițieni, dar altfel echipați, pe care-i duceau dintr-un loc în altul. Au supravegheat grupurile care s-au retras. I-am văzut și în stația de tramvai de la Strada Cluj. Lumea mergea spre cartiere și striga, dar uslașii nu au intervenit, nu au ridicat pe nimeni.

A doua zi, în 17 decembrie, am luat de acasă aparatul de fotografiat, un Zenit E, și m-am întâlnit cu Onuț Danciu, pe la prânz, la atelierul lui, pe care îl avea pe Strada Narciselor, lângă Parcul Pionierilor. Atelierul era la demisol. Acolo l-am întâlnit și pe Costi Duma. Am vorbit despre ce era în oraș. Le-am zis că se întâmplă ceva la Comitetul Județean.

La un moment dat, s-a auzit un zgomot de tancuri. Zic: «Hai să mergem!» N-au vrut și m-am dus singur. Am luat aparatul și m-am îmbrăcat, lăsând doar obiectivul afară. Am discutat ce diafragmă să pun, că nu era timp să măsoare expunerea, și am ieșit. Am făcut 3-4 fotografii, pe un film a/n. Era lume în fața Comitetului Județean. Unul avea un steag. M-am întors în atelier, am scos negativul. Onuț Danciu a tăiat partea expusă, ca să o dezvolteze. Era o măsură de precauție pentru situația că mi-ar fi luat filmul. Am încărcat, din nou, aparatul și am plecat.

Tot în acel subsol locuiau niște fete. Ieșiseră și ele în fața casei ca să vadă ce se întâmplă. Între

Podul Decebal și intersecție, Strada Narciselor era blocată de câțiva militari, cu câini. Au ieșit niște poze cu un tip care a vrut să treacă, dar nu l-au lăsat, au asmuțit câinii. Atunci s-a îndreptat un soldat către noi și a zis: «Băi, dacă nu plecați d-aceia, vă bag

baioneta în gât!» Am început să strig împreună cu fetele acelea: «Тов. locotenент! Тов. locotenент! Тов. капитан, ia-l pe nebunul ăsta de aicea!»

Probabil că nu aveau vreun ordin foarte clar, pentru că nu ne-au ridicat, voiau doar să ne intimideze. Se aflau la vreo șase metri și ne-ar fi putut lua imediat, pentru că aparatul îl aveam la vedere. Atunci au venit și tancurile, pe care le-am pozat pe malul celălalt. Dincolo de podul mic se produsese o busculadă, un TAB fugărea oamenii care aruncau cu pietre. Am făcut și atunci câteva cadre. Acolo a fost o victimă, o femeie lovită, probabil, de TAB. A fost oprită o Dacie, una cu număr mic, de trei cifre. Nimeni n-a făcut vreo investigație ca să afle a cui era mașina. Apăruse imediat acolo.

Am revenit în atelier, am dat negativul și am plecat cu Constantin Duma, prin spate, spre Hotelul

«Continental» și am urcat la Rodica Giurgiu în bloc, deasupra C.E.C.-ului. Din balcon, Duma a făcut acea fotografie în care se vede cum se aruncă cu sticle incendiare într-un TAB. A tras două clișee. El a lăsat aparatele la doamna Giurgiu și am pornit înspre centru, unde se formase o coloană, care a mers de la Operă la Catedrală. Lumea striga:

«Trăiască regele!» și se cânta *Hora Unirii*. Când a început să se tragă, am fugit de acolo. Era deja întuneric și nu se mai putea fotografia.

În 18 decembrie, șeful meu, directorul Întreprinderii Cinematografice, m-a chemat la el. În timpul evenimentelor din zilele precedente se spărseseră vitrinele de afișaj ale cinematografeilor, aflate lângă podul de la Maria. Mi-a zis: «Fotografiază ce s-a stricat, ca să avem un document».

Tot în 18 decembrie, au fost cantonați niște militari în sala Cinematografului «Capitol». Nu erau din Timișoara, probabil era o unitate din Buziaș, nu știu precis. Au dormit acolo și tot acolo mâncau. Într-o noapte li s-a adus muniție și se auzea zgomotul cum puneau cartușele în încărcătoare. Era ca un fel de comandament, aflat lângă Comitetul Municipal de Partid. În parcarea cinematografului dinspre parc stăteau mașinile lor, plus o mașină sanitară, o dubiță.

În data de 18 spre 19 am făcut de pază la Cinematograful «Capitol» și m-am împrietenit cu unul dintre soldați, era tânăr. Militarii s-au dus în Calea Girocului și, după o vreme, au venit înapoi. Când s-au întors, soldatul cu care vorbisem mi-a arătat boneta plină de tuburi goale: «Uite câte gloanțe am tras!» Zic: «Dar tu mi-ai spus că ai un prieten aici, în Timișoara, dacă l-ai împușcat?» «Păi, n-am avut încotro, în spatele nostru era lentul cu pistolul în mână.» «Și ce ai făcut?» «Am tras în aer, apoi ne-a pus să adunăm tuburile, ca să nu rămână.»

În 19 decembrie, în fața actualei primării, fostul Comitet Municipal de Partid, staționau forțele de represiune, cu căști, plus mașini de pompieri. Din clădirea Cinematografului «Capitol», situat vizavi, printr-o fantă a draperiei, am făcut câteva fotografii în care se văd trupele aflate în așteptare. Acum, dacă stai să te gândești, zici că aș fi putut face mai multe cadre, dar atunci îți era frică și de colegii de serviciu.

În 20 decembrie, când s-a aflat că muncitorii au ieșit și vin în coloană spre centru, militarii din cinematograf au traversat strada spre primărie. Un colonel striga la ei: «Băi, arma la piept, nu la ochi, piedica pusă! Nimeni nu trage!» Era o tensiune foarte mare. Au format un cordon între colțul primăriei și cinematograf, în partea dinspre Catedrală. În partea cealaltă era un TAB. Au luat caravana noastră cinematografică, care avea amplificare audio, au dus-o până în fața magazinului de îmbrăcăminte și au pus-o pe trotuar. Soldații s-au aliniat în față. Colonelul verifica armele fiecărui soldat.

Un ofițer ne-a spus nouă, celor de la Întreprinderea Cinematografică, că e mai bine să plecăm, că nu se știe ce se întâmplă. Directorul nostru, Ilie Codreanu, a zis: «Dacă ăștia încep să tragă, pe unde or să fugă oamenii?» Așa că am deschis intrările la «Capitol», atât ușile din față, cât și pe cele laterale, plus cele de la grădina de vară, pentru ca manifestații să poată traversa clădirea și să iasă pe partea cealaltă, spre parc, să aibă pe unde fugi.

Când s-a apropiat coloana, soldații s-au dat la o parte și atunci au fraternizat cu demonstrații. Lumea a continuat să înainteze spre Piața Operei, urmată de TAB. Acolo era și tânărul soldat care îmi arătase câte cartușe a tras. Când m-am apropiat, mi-a zis: «Ai văzut că ați reușit?»

Coloana de manifestații a intrat în Piața Operei pe la Hotelul «Central» și pe la M.I.U. În fața Operei, megafoanele erau deja instalate, erau jos, pe suport, pe treptele din fața ușii de la intrarea în clădire. În acel moment, în balcon nu se afla nimeni.

Era în jur de ora 13.00-14.00. Am fugit la Cineclubul C.F.R., aflat în centru, și am luat aparatul de filmat, Krasnogorskul, cu o rolă de film reversibil. M-am întors imediat și am filmat din fața Operei mulțimea care se adunase în piață. Am tras doar un cadru de 20 de secunde, pentru că un tip mi-a strigat: «Nu vrem să fim filmați!» Un altul, care era lângă mine, a zis: «Gata!» Și m-a proptit de ușa de la intrarea în Operă: «Cine ești? Buletinul!» Mă gândisem la așa ceva și aveam actele la îndemână. S-a uitat la legitimație, a văzut Întreprinderea Cinematografică și a zis: «E de-al nostru!» Ceilalți: «Nu vrem să fim filmați!» Unu', Dușoiu: «Hai că te scot eu de aici!» Lumea era foarte agitată. Nu puteai să nu faci cum voiau ei, așa că am pus aparatul în geantă și am plecat.

În 21 decembrie m-am întâlnit, din nou, cu Costi Duma, pe la 10.00. Am urcat împreună în clădirea Facultății de Chimie, actualul Rectorat al Universității «Politehnica». Am filmat de acolo mai mult, o rolă întregă, iar Duma a făcut poze.

În 21 sau în 22 decembrie eram cu Duma în Piața Operei, printre manifestații și încercam să filmez, iar el să fotografieze. S-au luat câțiva de noi: «Uite-i pe ăștia, filmează! Cine-s? După ei!» Noi am fugit și am intrat într-o clădire, lângă magazinul de suveniruri de atunci, «Hermes» se numea. Am urcat la etajul I. Am bătut la o ușă, ne-a deschis și am intrat. I-am auzit apoi cum ne căutau pe scări cei din stradă: «Unde au dispărut ăștia?»

De la balconul apartamentului respectiv, Duma a făcut niște fotografii, iar eu am filmat vreo două bobine, cam 6 minute. Locatarii ne tot rugau, «Nu mai fotografiați, nu mai filmați, că vin ăștia și

ne iau și pe noi!» Când am ajuns din nou în stradă, am evitat controalele pe care le făceau demonstrații, pentru că nu știam cum au să reacționeze.

În 22 dimineața, pe la 11.00, s-a anunțat că s-a găsit o groapă cu morți la Cimitirul Săracilor din Calea Lipovei. Am oprit o mașină și l-am rugat să ne ducă până la cimitir. Acolo am putut lucra liniștiți. Duma a fotografiat, eu am filmat, dar am și fotografiat cu Zenitul pe care îl purtam în geanta aparatului de filmat. Oamenii săpau și scoteau cadavre. Acestea erau dezbrăcate, nu erau puse în sicrie, nici măcar nu erau învelite în cearșafuri. Cearșafurile au fost aduse la deshumare. Îmi pun întrebarea, cine și cum a știut să aducă cearșafuri, coșciuge, atunci, la ora aia, la 11.00, când tocmai îi dezgropau? Pe film se vede că erau niște bucăți de hârtie, niște etichete puse pe cadavre. Am tras circa o bobină de 16 mm, adică aproape trei minute. În acel moment eram singurii, probabil și primii, care filmau acolo. Granița era încă închisă.

Onuț Danciu a dezvoltat filmele foto la el la laborator, iar eu pelicula cinematografică, asta înainte de Anul Nou. O bobină s-a stricat la dezvoltare, pentru că am dezvoltat la dublu, iar restul, am zis, nu mai risc. Prima dată le-am văzut în noaptea de Revelion, atunci eram de serviciu la Întreprinderea Cinematografică. Stăteam de pază. Acolo le-am și proiectat. A fost și cineva de la TVR și a filmat pe video niște secvențe de pe ecranul de proiecție. După aceea am lăsat deoparte materialul filmat, pentru că lumea spunea că nu sunt imagini spectaculoase. Filmul pe 16 mm și negativele foto sunt la mine. O perioadă au fost la Duma, pentru că s-au făcut niște albume și o expoziție la Restaurantul «Palace». S-au mai pierdut din ele. Acum nimeni nu se mai interesează de acele imagini. Au mai fost de la două televiziuni și, după ce au văzut materialul filmat, au spus că-i interesează doar de câteva secunde, cel mult un minut.

Am trecut imaginile din Decembrie '89 pe suport electronic, filmând prin retroproiecție. Am mai avut și o copie făcută de Anca Fusariu prin ianuarie '90, prin telecinema. Am fost atunci cu filmul la București. La ea în birou era un tip, care a întrebat: «Sângele, unde este sângele?» I-am zis: «Neică, dacă tu ai fi avut curajul să filmezi atunci când se trăgea, să umbli cu aparatul la vedere, nu cred c-ai fi scăpat!» Pe urmă, Anca Fusariu a făcut un montaj de trei minute și ceva.

Uneori, dacă mărești o fotogramă, poți obține ce nu a scos aparatul de fotografiat. Nimeni nu s-a arătat interesat de aceste detalii. În total, sunt 25 de minute din perioada aceea. Cu imaginile filmate de mine s-a făcut primul videoclip al cântecului *Timișoara*, al lui Ilie Stepan, pe versurile lui Marian Odangiu.

După ce lucrurile s-au liniștit, prin 23-24 decembrie, am filmat ferestre ciuruite și locuri de unde credeam că s-a tras.

Ironia este că, peste câțiva ani, cineva a încercat să-mi demonstreze că acele imagini, deși le filmasem eu, nu ar fi totuși ale mele.”

Lucian IONICĂ